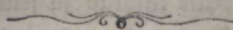

Rühikene

õpetus õigest kirjutamisest

parandatud wiisi.

Wäljaandnud

Tartu õpetatud Gesti Selts'.

Der Druck ist gestattet.

(Nr. 5.)

Dorpat, den 8. December 1864.

Tartus, 1864.

Trükitud G. Laakmanni juures.

Meie wana kirjutamise wiis on puuduline. Seda teadwad kõik keele tundjad ündsä Masingi *) päewisist saadik ja peaks nüüd ommeti iga tähele paneja lugeja ja kirjutaja tõeks tunnistama. Juba Masing püüdis äratuntud puudusi parandada, aga tema parandused on muist poolikud, muist ei ole nemad õige põhja peale rajatud ja sellepärast mitte sündsad. Mis tema parandustest pruugitavaks tuleb võtta, saame niimetama. (Meie räägime siin üksi Masingi kirjutamise wiisist. Mis ta muidu Gesti kirjakeele puhastamiseks ja Gestirahwa harimiseks teinud ja kirjutanud, olgu eeskujuks kõigile, kes Gestirahwast õpetada ja neile raamatuid kirjutada tahtwad.) Pärast Masingit on iseäranis kaks meest, tohter Fählmann **) Tartus ja Kuusalu õpetaja Ahrens ***)

*) **Otto Willem Masing** (loe: Maasing) sündis aastal 1763 Lohusuu Peipsi rannas, kus tema isa köstriks oli ja suri aastal 1832, kui 44 aastat kihelkonna õpetajaks oli olnud, esiti Lüganduses, siis Rigulas Biru maakonnas ja wiimati Eeksis Tartu maakonnas.

) **Dr. Friedrich Robert Fählmann (loe: Weelmann) sündis 1799 Järwa maakonnas Koeru kihelkonnas, kus tema isa Womõisas walitsejaks oli, elas Tartu linnas tohtri ammetit pidades, ja suri 1850. Tema kirjutatud on mõni lugemise tükk Tartu Kalendris.

***) **Eduard Ahrens** (loe: Wahrens), kreis-maamõõtja poeg, sündis Tallinnas 1803, oli ligi 26 aastat Kuusalus õpetajaks ja suri 1863. Gestikeeli pole ta midagi kirjutanud, aga Saksakeeli andis ta ühe „Gestikeele õpetuse“ wälja, mis suure osawusega walmistatud ja sügawast keele tundmisest tunnistust annab.

tänuväärt tööd teinud, Eesti keelt harides ja tema seadusi üles
 offides. Mõlemad parandasid ka meie kirjutamise viisi, aga
 • Ahrens ühki on omad parandused õige ja loomulise põhja
 peale seadnud. Põhja tõi ta Soomest, kus meie sugulased
 Soomlased juba ammu tema peal seiswad, aga täieline kirju-
 tamise viis ise on mitmes tühis Eesti keele iseloomu pärast
 Soomlaste viisist tõisiti. Tema põhja pärast on uus paran-
 datud kirjutamise viis ka Soome kirjutamise viisiks
 nimetatud, aga meie võime teda ka loomuliseks kirjuta-
 miseks nimetada, sest et keele loomust ja seadustest mõetud
 ehk väljaarvatud on. Soomlased, kes kõigis asjus meist
 kaugemal, on ka enne meid oma keelt paremine tundma ja
 kirjutama hakanud, ja meie võime neilt palju õppida, iseäranis
 kirja ja keele asjus, sest Eesti ja Soome keel on üks keel
 ja pole neil suuremat wahet kui kahel keelemurdel. Meie
 loodame ja usume kindlaste, et uus parandatud kirjutamise
 viis wana puudulise kõrwale lükkab ja ühki pruugitawaks
 mõetakse, sest tõsi on wägew mõitja. Ahrensi jälgedel
 tahame alamal lühidelt õpetada, kuidas uut viisi kirjutada ja
 uut kirjutust lugeda.

Nii palju sissejuhatuseks. Õpetus ise on see:

Bookstawi de st.

Enne kui õigest kirjutama õppime, peame bookstawi
 selgeste tundma. Eesti keeles pruugitakse 24 bookstawi ehk
 kirjatähte. Neid on:

A. Üheksa täishäälelist: a, e, i, o, u, ä, õ, ö, ü.

Bookstaw õ puudub wanas kirjas, aga ta on
 tarwiline, sest et hääle, mis ta tähendab, o^h ja õ^h,
 mis senni ajani tema asemel pruugiti, tõistwiisi käib;
 õ-häälel kuulud, kui loed: põld, põud ehk mõtma,
 mõtlema. Masing on selle bookstawi isa.

B. Kaks pooltäishäälelist: **j, w.**

D. Kuus sulahäälelist: **l, m, n, r, s, š.**

E. Kuus raskehäälelist: **b, d, g, p, t, k.**

Raskehäälelistest on:

kolm pehmed: **b, d, g.**

ja kolm kõvad: **p, t, k.**

G. Üks õhkhääle: **h.**

Raskehäälelised on ilma täishääleliste abita raskest väljaitelda, sulahäälelised juba palju kergemad. Pooltäishäälelised seiswad täishääleliste piiril (**j** on **i** ja **w** on **u** ligimene). Täishäälelistel on selge ja täis hääle.

Kõik poolstavid kokku, mis mitte täishäälelised pole, nimetatakse täishääletumateks poolstavideks.

Täishäälelistest sünnivad kahehäälelised. Neid on nelitõistkümmend ja nimelt:

ae, ai, au, äi, ea, ei, iu, oe, oi, õe, õi, õu, õi, ui.

Wõru murdel tulewad veel mõned juure, nimelt: **äü, õü, äü.**

Kõik täishääletumad poolstavid, iseäranis selgeste **l, n, r, s, t** võivad väljaiteldes peenendatud saada ja sünnib see siis, kui järgmises sõna jaus **i** ehk **j** seisab (kallis, palju, n. n. e.). Ka mitmes ühejaulises sõnas kuuleme peenendust (kulp, sõlm, kot j. n. e.). Need sõnad on alguselt kahejaulised olnud, ja seisid siis **i** teises sõna jaus, nõnda kui wanad laulud tunnistavad (kulpi, sõlmi, kotti j. n. e.). Peenenduse tähendusets tehakse üleval poolstawi kõrwale kriipsukene (‘), mis kustutamise märgi *) sarnane on:

l’, n’, r’, s’, j. n. e.

Kuida neist poolstavidest sõnad õigel wiisil kirjutatakse, on kerge õppida.

*) Kustutamise märk on: ‘, peenenduse märk: ‘.

Peaseadus.

§ 1. Kirjuta võimalikult nõnda, kuidas ja räägid. On sõnadel suuga kõneldes ja kõrwaga kuuldes wahel, siis peab ka kiri püüdma wahet teha, et lugeja ei effi.

Wana kirjutamise wiis ei tee seda. Ta kirjutab ühte wiisi:

	„sulle“	ostsin kirjutada, ja:	„sulle“	andsin noa,
	„kanna“	sööb hernid,	„kanna“	odrad aita,
sel-	„sammal“	tunnil,	„sammal“	kaswab soos,
	„warras“	pannakse wangi	„warras“	misga torgitakse,
	„kassi“	toast wälja,	„kassi“	filmad läikivad,

n. n. e.

	seina „pall“,	ja:	töömeeste „pall“,	
	hooste „tal“,	„	lamba „tal“,	
	kirjutaja „sulg“,	„	lammaste „sulg“,	
	sõidu „saan“,	„	kül ma „saan“,	
	piitsa „wars“,	„	noor ^e „wars“,	
	„arm“	hoobist,	„arm“	Issandast,

n. n. e.

	„wafka“	täis,	ja:	„wafka“	panema,
	„tuppe“	nahk,	„	„tuppe“	pistma,
	„kotti“	täis,	„	„kotti“	panema,

n. n. e.

Tartu ja Wõru murdel:

suur ^e	„fööm“	= aig,	ja:	suur ^e	„fööm“	wet,
-------------------	--------	--------	-----	-------------------	--------	------

i. n. e.

Et neil siin ühte wiisi kirjutatud sõnadel kõneldes ja kuuldes wahel on, on selge; uus^e parandatud kirjutamine teeb ka kirjas wahet, nõnda kui alamal näeme.

Täishääleliste kirjutamisest.

§ 2. On täishääleline (a, e, i, o, u, ä, ö, õ, ü) pikk, siis kirjutatakse pikuse tähenduseks poolstaw kahe-

kordselt (kaks tükki võrku), on ta lühikene, ühekordselt (üks ainus). Mäitused:

	Pitta häälega:	Lühikese häälega:
fool^c		fop,
fooli		fopa,
foolist		fopast,
foolitama		foputama, n. n. e.

	ehk:
tuult	tuld,
tuulest	tulest,
tuul^c	tuli,
tuulutama	tuletama
tuuline	tuline,
tuulutama	tuulutama, n. n. e.

	ehk:
faas^c	fas^c,
seep	sep,
roop	rop,
muust	muust, n. n. e.

	ehk:
saabast paneme jalga, aga:	sabast tunneme toera,
saada mees metsa,	" sada puud rajuda,
suuga kõneleme,	" suga on tudumise riist,
Miina on tüdruk,	" mina olen mees,
kuuri alune,	" kuri elajas,
sõõrmed on ninal,	" sõrmed on käel,
Luukas (mehe nimi),	lukus (on üks), n. n. e.

uus^c, uue, uut,	}	n. n. e.
liige, liikmed,		
riid, riiu, riidlema,		
luud, luua, luuda,		
riie, riide, riided,		

Wana wiisi kirjutatakse pilt häälf pea ühefordselt, pea jälle kahelordselt, näituseks :

tuul	aga :	tulest,
tuulduma	"	tulutama,
liifmed	"	lige,
loom	"	loma, n. n. e.

See teeb kirjutuse segaseks. *u*, *i* ja *o* on siin ühepikkused ja peavad ka ühte wiisi kirjutatama. Seda teeb uus^e kirjutus, kes pitkad hääled alati kahelordselt kirjutab.

Raskehäälaliste kirjutamisest.

§ 3. On häälf pehme, siis kirjuta ka pehme pookstaw (*b*, *d*, *g*), on ta kõwa, siis ka kõwa pookstaw (*p*, *t*, *k*). Näitused :

saabas	on jalas,	aga :	saapad	on jalas,
laud	kus sööme,	"	laut	on lojustel,
särg	on kala,	"	särk	on ihukate, n. n. e.

§ 4. Pehme häälega ei alusta ükski Gestikeele sõna, sellepärast ei pea ka kirjutates pehme pookstawiga alustama. Näitused :

Kirjuta :	pauema,	aga mitte :	hanema,
	tunnistus,	"	Dunnistus,
	kõwa,	"	gõwa, n. n. e.

Wõõra keele sõnad alustawad ka pehme pookstawiga ja peavad, kui neid meie keeles prungitakse, ka nõnda kirjutatama (gümnaasium, Berliini lin, Donni jõgi, n. n. e.). On aga nii sugune sõna Gestikeeles täie kodaniku õiguse saanud ja Gestlaseks läinud, siis kirjutatagu tema ka Gestii wiisi (Krihwel, pruul, traat, n. n. e.).

§ 5. Pehmed pookstawid (*b*, *d*, *g*) ei kirjutata ilmaški kahelordselt. Näitused :

Kirjuta :	abi,	aga mitte :	abbi,
	sõda,	"	sõdda,
	tugi,	"	tuggi, n. n. e.

§ 6. Kõwad pookstavid (p, t, k) wõiwad kahelordsed ja ühelordsed olla. Kuuleb kõrw kaks tükki kõrwu, siis kirjuta ka kaks (pp, tt, kk), kuuleb ta ühe ainu, siis aga üks ainus. Näitused:

ff:

f:

haffama,
luffame,
waffa panema,
iffed (palju),

hafata,
lufatud,
wafa täis,
ife (üks ainus), n. n. e.

pp:

p:

hüppama,
uppuma,
tuppe panema,

hüpata,
uputama,
tupe nahk, n. n. e.

tt:

t:

süttima,
kotti panema,
rattad }
mõtted } (palju),

sütitama,
koti suu,
ratas }
mõte } (üks ainus), n. n. e.

3searansis sagebaste on kõwad pookstavid kahelordsed niisugustes sõnades, mis pruugime, kui küsitakse: kuhu? Näitused:

appi, tuppa, tõppe, kappi, n. n. e.

kokku, pakku, jõlle, märke, likku, n. n. e.

ette, wette, patta, sõtta, kotta, n. n. e.

Sulahääleliste kirjutamisest.

§ 7. Sulahäälelised (l, m, n, r, s) wõiwad kahelordsed ja ühelordsed olla. Kuuleb kõrw kaks tükki kõrwu, siis kirjuta ka kaks (ll, mm, nn, rr, ss), kuuleb ta ühe ainu, siis aga üks ainus. Näitused:

l:

ll:

sule ostsin kirjutada, ja: sulle andsin noa,

kala ujub jões, " kalla wesi patta, n. n. e.

m:

mm:

sel samal tunnil,

" sammal kaswab soos, n. n. e.

n : kana sööb hernid, „ kanna obrad aita,
lina kaswab wäljal, „ linna uulitsad, n. n. e.

r : waras pannakse wangi, „ warras misga torgitakse,
mure on südames, „ murre on keeles, n. n. e.

f : kasi toast wälja, „ kassi filmad läikivad,
mudase maaga, „ mudasse wiskama, n. n. e.

§ 8. Pookstawidel **s** ja **f** on ühesugune hääle.
s kirjutatakse sõna jau lõpul, muidu ikka **f**. Näitused:
siis, u-sin, armas-tu-se, ust, us-te, arst, arst-ti.

Pooltäishääleliste kirjutamisest.

§ 9. Pooltäishäälelised (**j**, **w**) kirjutatakse ikka ühefordset. Näitused:

maja, oja, tuju, kuju, rajuma, ajama, n. n. e.

sawi, lõwa, kiwi, awitama, n. n. e.

Tartu ja Wõru murdel kuulakse ja kirjutatakse **w** ka kahetordselt. Näitused:

lawwa, lõwwa, lawwa, süwwä, n. n. e.

(kana) (lõua) (laua) (füüa)

Neist sõnadest näeb terane lugeja, et **u** ja **w** sugulased on.

Pookstawi **i** ja **e** asemele astub mõnikord, kui sõna mundetakse, **j**. Näitused:

poeg, poja, poega, pojast, n. n. e.

Selle asemel võime ka kirjutada:

poeg, poea, poega, poeast, n. n. e.

Tartu ja Wõru murdel:

aig, aja, aiga, ajast, ajastaig, n. n. e.

Neist sõnadest näeme, et **j** ja **i** (**e**) sugulased on ja lugeja saab ka selgeste armu, mispärast ülemal **w** ja **j** pooltäishäälelisteks nimetasime; neil on pool^e **u** ja **i** häälest.

Häälte peenendusest.

§ 10. Peenenduse märki (‘) pruugitakse ühe-

jaulistes sõnades sõna lõpul, kahejaulistes — sõna sees peenendatud pookstavide taga. Näitused:

seina palk,	aga:	töömeeste palk,
hooste tal,	"	lamba tal,
tirjutaja sulg,	"	laumaste sulg,
õidu saan,	"	kül ma saan,
piitsa wars,	"	noor wars,
arm hoobist,	"	arm Issandast,
kaal aias,	"	kaal poodis,

n. n. e.

kaasa (anumatel),	aga:	kaasa (abikaasa),
kaasa (sõnast: kasta)	"	kaasa (sõnast: kasta),

n. n. e.

§ 11. Peenendatud ühejaulistes sõnades pruu-
gitakse peenenduse tähte ikka (tal, kul, õrs, kont,
tont, n. n. e.), kahejaulistes üksi siis, kui teises sõna
jaus i ehk j puudub (ära on kadunud), nõnda kui sõnades:
kasta, tonta, hunt, n. n. e. Seisab aga teises sõna
jaus i ehk j, siis pole peenenduse märki tarvis (kallis,
palju, rudjuma, sundima, n. n. e.), sest et keel välja-
üteldes iseenesest, ilma märgita, peenendab.

Peenendus sünnib, nõnda kuidagi juba ülimal ütlemine, selle
läbi, et i ehk j järgmises sõna jaus seisab. Ühejaulistes ja ka
mõnes kahejaulises sõnas on nimetatud hääled ära kadunud, aga
peenendus jäänud. Ära kadunud pookstavi (i) asemele teeme
peenenduse märgi:

Nüüd ütleme:	wars,	wanast üteldi:	warsi,
"	õlm	"	õlmi,
"	noor	"	noori,
"	kurg	"	kurgi,
"	hunta	"	huntia,
"	kasta	"	kastia, n. n. e.

§ 12. Kaswab peenendatud ühejauline sõna
kahejauli'eks, siis kaub peenenduse märk ära, sest et
järgmises sõna jaus i jälle seismas on, ehk et peenendus ära-
kustub. Näitused:

sulg — aga: sule, sulest, n. n. e.

kurg — " kure, kurest, n. n. e.

warš^c — „ warre, warrega, n. n. e.

ehf:

wiſ^c — „ willi, willid, n. n. e.

pilt^c — „ pildi, pilti, n. n. e.

Siht kirjäs wõib peenenduse tähendus maha jääda.

Šhtähest.

§ 13. Šhtäht h kirjutatakse ikka üheford-
selt. Näitused:

paha, pahandama, raha, ihu, n. n. e.

Wõru murdel kuulakse ja kirjutatakse h ka kahefordselt;
näituseks:

lohbin, kahha löömä, n. n. e.

Kahehäälelistest.

§ 14. Kus ja kuidas kahehäälelisi kirjutada,
õpetab kõrw. Järgmised näitused olgu juhatuseks:

ae: kael, pael, nael, laew.

ai: paik, waiſ, waim.

au: auk, kaun, saun, laud.

äi: wäi, läik, kääk, täis.

ea: pea, teadma, seadma.

ei: leib, meie, reis, teid.

in: kiusama, siug, liugellema

oe: poeg, aeg, waene.

oi: pois, koit, oinas, oigama.

õe: sõel, nõel.

õi: õis, põis, sõit, sõimama.

õu: õun, nõu, jõud, tõukama.

õi: õid, kõis, kõitma.

ui: kui, muid, tuiſk, uinuma.

Wõru murdel:

õü: täüs^c, kääſ^c, näütämä.

õü: kõüds^c, lõüdmä.

õu: tsäuf, tsäunama, näugma.

Näitüd, olemis õpetanud, kuidas sõnad peavad kirjutatama, et kirjutus ja väljaullemine kokku käiksid. Igauks, kes meie õpetust tähele panemisega lugenud, peab tunnistama, et uus kirjutamine palju täielisem on, kui vana, ja et ta kergel viisil sõnadele, mis wanast ühte viisi kirjutati, aga ommeti kõrva kuuldes neil wahel on, ka kirjas wahet teeb. Et süski ka uues kirjutuses weel mõned sõnad jääwad, mis ühte viisi kirjutatud, aga kõneldes neil kuuldaw wahel on, teame meie wäga hästi. Need on niisugused sõnad, mis pea **terawa**, pea **kerge rõhuga** *), s. o. hääle pealelangemisega väljauleldakse. Näitused:

Kerge rõhuga:		Terawa rõhuga:
metſa ladwad,	aga:	metſa minema,
linna rahwas,	"	linna minema,
laewa mastid,	"	laewa astuma,
rahwasõ õpetama,	"	rahwasõ juttu tegema,
puu juure peal,	"	puu juure minema,
lauda läwi,	"	faks lauda, n. n. e.

Tahaksime meie niisugustele sõnadele ka kirjas wahet teha, siis peaksime pookstawi peale, kuhu teraw rõhk langeb, isearalise märgi tegema:

metſa, linna, laewa, rahwasõ, juure, lauda,
ehk:

metſâ, linnâ, laewâ, rahwâst, juurê, laudâ.

Uga niisugune märk teeb kirja kirjutis ja trüki kallimaks, sellepärast jäägu tema pruugitawaks wõtmata; kirja selgusele ei tõuse sest suurt kahju.

Sõnade jantamisest.

§ 15. Seisab üks ainus täishääletu pookstaw kahe täishäälelise wahel, siis tuleb ta järgmise sõna jau külge tõmmata. Näitused:

*) Hääle pealelangemist nimetame Wasingiga rõhukſ (waata: Maarahwa Rädala-Leht, 1822. lfl. 45), sest et hääle mõne sõna jau peale terawamine, mõne peale jälle kergemine rõhub. Keele õpetustes nimetatakse rõhku Ladina-keele sõnaga aktſendiks.

waa-gen, wii-ma, too-ma, koo-li-ta-ma ;
wa-ga, ti-na, lu-mi, ko-pu-ta-ma.

§ 16. Seisab mitu täishääletumat kahe täishäälelise wahel, siis tuleb üksi wiimne poolestaw järgmise sõna jau külge tõmmata, teisid jääwad esimese külge. Näitused :

pal-we, wil-lad, tup-pa, ker-ge, ar-mas-ta-ma ;
tund-ma, paist-ma, kõrt-si, kõrts-mik.

Kokku seatud sõnad jautatakse nõnda, kuidas nad kokku olid seatud (raud=sulg) ja peawad siis mõnikord ka kaks täishääletumat järgmise sõna külge tõmmatama, nimelt : kr, pr, tr, kl, pl, Tartu ja Wõru murdel ka ts. Näitused :
hõ-be-kras-e, kõr-ge-praes-ter, ki-wi-trüf, ja-hu-klis-ter, wil-plaas-ter, ä-rä-ksung'-ma.

§ 17. Täishäälelisi, kui nad pikkenduse tähendusets, kahefordset on kirjutatud ehk kui nad ühe puhuga wäljaüteldawaks kahehäälelisets (waata § 14) ühendatud, ei tohi lahutada. Seiswad kaks täishäälelist muidu kõrwu, siis wõiwad jautatud saada. Näitused, kuidas jagada :

waa-dist ; liik-med ; loo-pi-ma ; suu-rus-ta-ma ;
kae-la, lae-was ; pai-gast, wai-mul ;
kau-nad, au-us-tus, kau-bel-di ;
läi-ki-ma ; pea-tük, tead-ma ; mei-e ;
kui-sa-ma ; poe-ga, poe-ad (po-jad) ; poi-sid ;
sõe-lu-ma ; sõi-dust, sõi-ma-ma, sõu-a-me ;
kõi-si, kõit-ma ; mui-du, tuis-ka-ma,

n. n. e.

ka-ub ära, ja-u-ta-ma, ka-u-tus ;
jõ-el kääma ; la-est rippuma ; re-as seisma ;
rii-us elama ; to-e-ta-ma ; sõ-ed ahjus, n. n. e.

Lauludes wõiwad kahehäälelised ea, ae, oe, õe, kui tarwis, ka lahutatud (ka=el, pe=al, po=eg, nõ=es), nõndasamuti ka e=a, a=e, o=e, õ=e, ä=e ühels sõna jaoks kokku tõmmatud saada (seast, toe, õelt, mäel, laest).

Suurist poolstawidest.

§ 18. Suuri poolstawisi pruugitakse üksi sõna alustuses. Suure alustuspoolstawiga peawad kirjutatama:

1) Iga sõna, misga kõne (raamat, sõnumit, peatük, paragrahw, wärs') hakkab.

2) Iga sõna, misga täielised kõne jaud hakkawad, s. o. iga sõna punkti taga, ka kahepunkti, küsimise- ja hüüdmise märgi taga, kui nendega kõne lõpetati ja uus kõne hakkab.

3) Kõik inimeste, maade, linnade, külade, jõgede, järwede, n. n. e. nimed, ja kõik sõnad, misga Sumalat tähendame.

4) Sõnad, misga suuri mehi auustates tähendame. Näitus: Keiserliku Majesteedi Aleksandri Tõise Weneriigi Isewalitseja käsk.

Sõnumitludes kirjutatakse ka „Sina“, „Teie“, „Sulle“, „Teile“, n. n. e., misga sõnumiku saajat tähendame, suure alustuspoolstawiga.

Nimede kirjutamisest.

§ 19. Eesti keele nimed, olgu mis nimi tahes, peawad ka Eesti wiisi kirjutatama, s. o. nõnda, kuidas Eesti õigest kirjutamise seadused käsivad. Näitused:

Saan Kubar, Mihkel Luts, Toomas Hämalane, Mari Kadakas, Madis Kullane, Jüri Kuslapuu, n. n. e.

Lartu lin, Järwa maakond, Dtepää kihelkond, Koiola wald, Walgesoo westi, Ema jõgi, Munamägi, Kuresaar, Wanaküla, Mäeotsa talu, n. n. e.

Nimed, mis wana wiisi puudulikult kirjutati, peawad uut wiisi ümberkirjutatama, nii et nime kirjutamine ja wäljaütlemine folku käiwad.

§ 20. Wõõra keele nimedest, mis mitte suguharu nimed pole, on soowida, et Eesti raamatu kirjutajad aegamööda kõik neid ühte wiisi ja sündsäl Eesti kombel hakkaksid kirjutama.

Kuuda see peaks sündima, ei wõi meie siin kasuta ruumi pärast õpetada ja jätame sellepärast teisets korraks ja teisets paigas sest pikemat seletust anda. Aga wõõra keele suguharu nimed peawad nõnda kirjutatama, kuuda nime kandjad ja nende suguharu pruugiks wõtnud ja ei pea kirjutamise wiisi mitte muudetama, olgu nimi Wene-, Prantsus-, Inglis-, Saksa- ehk Soome wiisil kirjutatud, et segadust ei tõuse ja lugeja kae-wahele ei jää, keda nimi tähendab. On nimi nõnda kirjutatud, et wõõriti lugemist ehk wäljaütlemist karta, siis lisatagu klamrite wahel juure, kuuda lugeda ehk wäljaütelda. Näitused:

Masing (loe: Maasing), Fählmann (loe: Weelmann), Ahrens (loe: Aarens), Rousseau (loe: Ruffó), Potemkin (loe: Patjomkin), Newton (loe: Niuten) n.n.e.

Et meie keel ja kiri ei fanna, igaüht wõõra keele häält täielikult tähendada, siis peame niisuguse hääle tähendamiseks meie keeles poolstawi wõtma, mis temale kõige ligimene on.

* * *

*

Siin lõpetame õpetuse õigest kirjutamisest. Et meie mitte täielist kooli-raamatut ei tahtnud kirjutada, waid lühikest juhatusi neile, kes juba kirja asjust midagi teadwad, aga uut parandatud wiisi ja tema seadusi weel selgeste ei tunne, aga tunda tahtwad, — siis oleme mõne tüki, mis muidu õigest kirjutamise juures weel tarwis tähele panna, ses kirjakeses mahajätanud, sest et wanast wiisist tõisiti ei ole. Nii oleme nimelt õpetamata jätanud, kuuda kirja wahetäht'a pruukida. Seda ja see sugust õpetust leiab lugeja muialt. Kui uus kirjutamine enam sõbru leidnud, küll siis ka täielisemad õpetuse-raamatud kirjutatakse, nimelt tuleb meie „Kooli-raamat“ siis ümberteha ja parandada. Meie kirjakele olgu eeskäiaks ja tee walmistajaks.

Uue kirjutuse lugemisest.

Kes uue kirjutamise wiisi seadusi tundma õpinud, mõistab uut kirjutust ka ilma iseäralise juhatuseta õigeste lugeda. Harjuntata lugeja pidagu seda meeles, mis nüüd ütleme:

ühelordselt kirjutatud täishäälelist poofstawi ei tohi ilmaški wenitada, waid tema peab lühikeselt wäljaüteldama.

Kes seda ära ei umusta, saab lugemiseega pea korda ja tähele pannes pealegi tundma, et uus kirjutus wanast kirjutusest palju täielisem ja selgem.

Näitufeks, kuidas püha firi parandatud wiisi peaks ümberkirjutatama, paneme kirjakese lõpul Matteuse Ewangeliumist seitsmendamaast peatükist mõne salmi üles:

„Ärge mõistke kohut, et teie peale kohut ei mõisteta. Sest mis kohtuga teie kohut mõistate, seega peab teile ka kohut mõistetama, ja mis mõõduga teie mõõdate, seega peab teile jälle mõõdetama. Aga mis sa näed pinda oma wenna silmas, aga palki omas silmas ei pane sina mitte tähele? Eht kuidas tohid sina ütelda oma wenna wastu: Dota, ma kisu pinna su silmast wälja! ja waata, sinu silmas on palk. Sina salalik! kisu esiti palk enese silmast, ja siis seletad sinna, pinda oma wenna silmast wäljakiskuda.

Ärge andke püha asja koertele ja ärge heitke oma perlib figade ette, et nemad neid ära ei sõtku oma jalgadega ja ennast ümber ei pööra ja teid ei kisu.

Paluge, siis peab teile antama, otstige, siis peate teie leidma, koputage, siis peab teile lahti tehtama. Sest kes palub, see saab, ja kes otstib, see leiab, ja kes koputab, sellele tehakse lahti. Eht missugune inimene on teie seas, kui tema poeg temalt leiba palub, kes temale peaks kirwi andma? Ja kui tema kala palub, kes temale peaks mao andma? Kui nüüd teie, kes teie kurjad olete, mõistate häid andid anda oma lastele, kui palju enam annab teie Isa, kes taewas on, head neile, kes teda paluwad.

Kõik, mis teie ial tahate, et inimesed teile peawad teema, nõndasamuti tehke ka teie neile; sest see on käst ja prohwetid.“ (Matt. 7, 1—12.)

J. H.